

Mustafa Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021) 590 sayfa, ISBN:9786258023145

Kitap
Tanıtımı
Book
Review

Mehmet Ali ERDOĞAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı

Masters Student, Selcuk University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Konya, Türkiye

[✉ mehmetalierdogan42@gmail.com](mailto:mehmetalierdogan42@gmail.com) [ID orcid.org/0009-0009-7876-4928](https://orcid.org/0009-0009-7876-4928)

Yazar
Author

Erdoğan, Mehmet Ali. "Mustafa Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021) 590 sayfa, ISBN:9786258023145". *Tevilat* 5/2 (Aralık 2024), 523-532.

[doi doi.org/10.5281/zenodo.14585758](https://doi.org/10.5281/zenodo.14585758)

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 04.11.2024

e-ISSN: 2757-654X

Accepted / Kabul Tarihi: 28.12.2024

www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

Mustafa Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021) 590 sayfa, ISBN:9786258023145

Mustafa Yüceer'in doktora tezinden neşrettiği *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* isimli çalışma, kırk hadis telif geleneğinin tarihi süreci ile bu geleneğin oluşmasına katkı sunan "men hafıza" rivayetinin tespit, tahrîc, isnad tenkidi ve muhteva analizi ile başlamış ve Osmanlı Döneminde yazılan arşivlerde henüz yazma nüshaları yer alan veya tenkitli neşri gerçekleştirilen 76 adet manzum kırk, yüz ve bin hadiste müelliflerin kullandığı 4417 rivayetin tahrîcleri yapılmış ayrıca rivayetlerin kaynak değeri ile sıhhat durumlarını gösteren tablo ve grafiklerle elde edilen veriler analiz edilmiştir. Eserin son bölümünde muhteva ve konu tasnifi açısından manzum hadis edebiyatı ele alınarak kırk hadisler, asırlara göre hadis ilmi açısından incelenmiştir. Tarihî süreçte otoriteleşen rivayetler, makbul ve merdud olmaları bakımından kategorize edilerek tahlil edilirken manzum hadis edebiyatında sadece Şîî kaynaklarda, hikmetli sözlerde veya şiir, atasözü ya da deyimlerde tespit edilen metinler de değerlendirilmiştir. Bölümün sonunda sonraki araştırmalara ışık tutması için daha çok irfanî geleneğe ait metinlerde yer alan ve filozoflara ait bazı metinlere de işaret edilmiştir. Elde edilen veriler etrafında 1521 rivayet, problemlili kabul edilen metinlerden oluşurken Osmanlı manzum hadis edebiyatının kaynakları ile medreselerde okutulan kitapların birbirleriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Tercih edilen rivayetlerin odak noktasını ahlak konulu rivayetlerin oluşturduğu belirtilirken bireylerin dünya ve ahiret mutluluğuna katkı sunan ayrıca sosyal hayata referans olması muhtemel metinlerin de birey-Allah, birey-toplum ilişkisi etrafında müelliflerce değerlendirildiği gözlemlenmiştir.

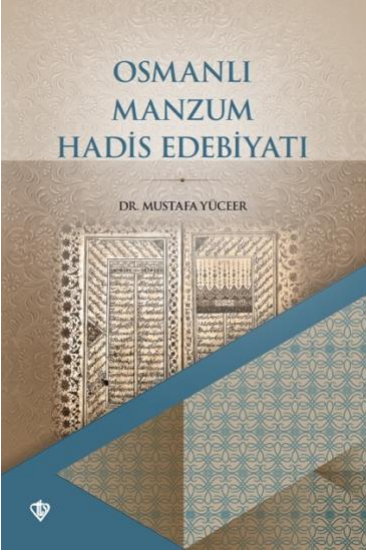
Anahtar Kelimeler: Hadis, Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı, Kırk Hadis, Tahrîc, Mustafa Yüceer.

Özet

Mustafa Yüceer, Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Publications, 2021) 590 pages, ISBN:9786258023145

The study titled *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* (Ottoman Poetic Hadith Literature), published by Mustafa Yüceer based on his doctoral dissertation, begins with an analysis of the historical development of the tradition of compiling forty hadiths. It examines the “man hafıza” narration, which contributed to this tradition, through identification, extraction (takhreej), chain of transmission (isnad) criticism, and content analysis. The study also includes takhreej of 4,417 narrations used by the authors in 76 poetic collections of forty, one hundred, and one thousand hadiths written during the Ottoman period, some of which are preserved as manuscripts in archives or have been published as critical editions. Moreover, the work provides tables and graphs analyzing the source value and authenticity of these narrations. In the final section, the content and thematic classification of poetic hadith literature is addressed, with forty hadiths being examined in terms of their contribution to hadith science across centuries. Narrations that gained authority over time are categorized and analyzed in terms of their acceptance (maqbool) or rejection (mardood). The study also evaluates texts found exclusively in Shi’i sources, wise sayings, poetry, proverbs, or idiomatic expressions within poetic hadith literature. At the end of this section, references to texts found predominantly in the mystical tradition and some attributed to philosophers are highlighted for future research. Among the analyzed data, 1,521 narrations are identified as problematic texts. The study reveals a relationship between the sources of Ottoman poetic hadith literature and the books taught in madrasas. It notes that the narrations predominantly focus on ethical themes, aiming to contribute to the worldly and eternal happiness of individuals. Additionally, the texts selected by authors are observed to address the individual-God and individual-society relationships, with potential references to social life.

Keywords: Hadith, Ottoman Poetic Hadith Literature, Forty Hadiths, Takhreej, Mustafa Yüceer.

Kur'ân-ı Kerim ile birlikte İslâm dininin ve medeniyetinin ana kaynaklarından olan hadisler, Müslüman toplumların dinî hayatlarıyla beraber kültürlerine, dillerine, yaşam tarzlarına kısaca hayat normlarının tümüne etki etmiştir. Hadislerin etkilediği alanlardan birisi de hiç şüphesiz edebi metinlerdir. Özellikle hadislerin bu metinler içinde tespit edilebilirliğini sağlayan iktibaslar bahse konu çalışmalara dinî hüviyet kazandırmaktadır. Nitekim

din, hayatın her anını baştan sona etkileyen bir olgudur. İbadetten ahlâka, kültürden sanata varıncaya kadar birçok alanı ya doğrudan şekillendirir ya da kendisine göre düzenlemeler yapar.

Hız. Peygamber'in şefaatine ulaşma düşüncesiyle telif veya tercüme yoluyla hazırlanan kırk, yüz ve bin hadisler de aidiyet duygusu başta olmak üzere müelliflerin dünyevi kaygılarının yanında uhrevî beklentilerine matuftur.¹

Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı isimli çalışma, Osmanlı ediplerince kaleme alınan manzum kırk hadis eserlerinde yer alan rivayetlerin ontolojik ve epistemolojik tespitlerini, rivayetlerin tercihinde hangi etkenlerin ön plana çıktığını ve nakledilen rivayetlerin sıhhat durumlarını özgün bir şekilde incelemiştir. Yazarın ifadesi ile:

"Bu eseri inceleyen bir edebiyatçı, sosyolog veya siyaset tarihçisi, Osmanlı dönemi şairlerinin telif ettikleri çalışmalarda hadislerin nasıl kullanıldıklarını, seçtikleri rivayetlerin konu analizlerini ve nelerden etkilendiklerini görmüş olacaktır."²

¹ Özellikle Osmanlı dönemi kırk hadis telif geleneğinin oluşum dönemine etki eden rivayetler için bk. Yüceer, Mustafa. "Hadis İlmi Açısından 'Men Hafıza' Rivâyeti ve Manzum Kırk Hadis Geleneğine Tesiri". Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi 6/2 (Aralık 2020), 931-970.

² Mustafa Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 5.

Eser giriş başlığıyla beraber üç bölümden meydana gelmiştir. Çalışma, Osmanlı dönemini esas alarak oluşturulmuş olup kronolojik olarak kırk yüz ve bin hadis çalışmalarındaki rivayetlerin tespit, tahrîc ve tahlilleri ortaya konmuştur. Osmanlı dönemi telifatın yazma nüshaları etrafında rivayet tespitlerinin yapıldığı eserde Hadis Bilim Dalı'nın metotları kullanılmıştır. Ayrıca dönemin entelektüel tarzı, kültürel birikimi dikkate alınmakla birlikte hadis kullanımında müelliflerin üslupları, hadis ilmi disiplinine verdikleri önem ve tercih kriterlerinde öne çıkan yönler analiz edilmiştir.

Osmanlı sosyal hayatında şiir, tasavvuf başta olmak üzere dinî-ahlaki öğretilerin odağında yer almış ve devlet ricali de dahil ilmiye sınıfının ilgi alanında asırlar boyu var olmuştur. Yazarın verdiği bilgiye göre Osmanlı döneminde kırk hadisler, müelliflerce manzum, mensur ve manzum ile mensur karışık olmak üzere üç kategoride telife konu edilmiştir. Bu eserde manzum ve manzum-mensur karışık metinler etrafında bir kurgu yapılmıştır. İlk örneğini XV. asırda Abdurrahman Câmî'ye (ö. 898/1492) ait Farsça kırk hadisin, Osmanlı Türkçesine tercümesiyle başladığını gördüğümüz bu tür, daha sonra coğrafyanın her köşesinde hızla yayılarak yaygınlık kazanmıştır.

Kitabın giriş bölümünde Yüceer, konunun seçiminde hangi hususlara dikkat ettiğine ve konunun önemine dair bilgiler vermiştir. Ayrıca günümüzde farklı alanlarda yapılan tenkitli neşirlerde hadis ilim dalının zorunlu ilkelerinin göz ardı edilmesine ve bilgi eksikliğinden kaynaklı problemlere işaret etmiştir.

Yazar birinci bölümde henüz II. asırda ortaya çıkan kırk hadis geleneğinin oluşum süreçlerine ve ilk asırlardan Osmanlı dönemine gelinceye kadar önemli muhaddislerce kaleme alınan örneklerine işaret ederek bu türün ilk nüvelerini bizlere sunmaktadır. Kırk hadis telifinde, Abdullah b. Mübârek'ten (ö. 181/797) Beyhakî'ye (ö. 458/1066), Nevevî'den (ö. 676/1277) İbn Hacer'e (ö. 852/1449) pek çok önemli muhaddis boy göstermiştir. Bu eserlerde konular, dinin genel hükümleri, zühd ve ahlakla ilgili rivayetler bazen de Hz. Peygamber'in eşleri gibi diğerlerine nazaran daha özel belirlenmiş bir başlık altında şekillenmiştir. Kırk hadis geleneğinde konuların çeşitli olması gibi rivayetlerin

nakillerinde de farklı metotlar izlenmiştir. Bir şehirden, hocadan veya sahâbîden alınan rivayetleri nakletme gibi örnekleri mevcuttur. İbn Asâkîr'in (ö. 576/1176) *el-Erbaîne'l-Büldâniyye'sinde* kırk ayrı hadis, kırk farklı şehirdeki, kırk hocadan, kırk sahâbî aracılığıyla nakledilmiştir.³

Yazar bu türün oluşmasına doğrudan etkisi bulunan ve neredeyse bu ilme merakı olan hemen herkesin hatırında bulunan "men hafıza" yani "Ümmetinden kim din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse"⁴ rivayetinin tahrîc, isnad ve metin tenkidini ayrıntılı bir şekilde tahlil etmiş ve kırk hadis edebiyatının oluşmasına zemin hazırlayan rivayetin sıhhat durumunu ortaya koymuştur. Buna göre 13 sahâbîden 28 farklı tariki tespit edilen rivayetin zayıf birkaç tariki dışında mevzu metinlerden oluştuğu bilgisi önemlidir.

İkinci bölümde XV. asırdan XX. asra kadar devam eden telif/tercüme faaliyetleri incelenerek, matbu ve yazma halinde bulunan 76 manzum kırk, yüz ve bin hadiste 4417 rivayet tespit edilmiştir. Önce eser ve yazarıyla ilgili genel bilgiler verilmiş daha sonra rivayetlerin tahrîc ve değerlendirmesine geçilmiştir. Makbul kabul edilen rivayetlerin sadece sonuç bilgileri ve Kütüb-i sitte içindeki karşılıkları verilmiş, merdud kabul edilen rivayetler ise zayıf, mevzu, bulunamayan rivayetler ve selefte ait sözler başlıkları altında incelemeye tâbi tutulmuştur. Ayrıca dipnotlarda farklı eserlerde yer alan ortak rivayetlerin bilgisi de verilmek suretiyle yaygın kullanılan metinler ilişki ağı kronolojik tespit edilmiştir. Yazarın bu bölümde 964 zayıf, 336 mevzu ve 75 rivayetin ise önceki dönemlerde yaşamış âlim, şair veya filozofların söylediği sözlerden oluştuğu tespiti ve temel hadis kitapları dışında fıkıh, tefsir, tasavvuf eserlerinde ya da herhangi bir yerde bulunmayan 378 rivayet ile toplam 1693 metnin problemlili olduğu sonucunu doğurmaktadır. Bu durum XV. asırdan sonra telif edilen dinî-edebî eserlerin müelliflerinin vermek istedikleri mesajı önceledikleri ve hadislerin sıhhat değerlendirmelerine dikkat etmediklerini gösterir niteliktedir. Ancak yaklaşık 400 kadar rivayetin temel

³ Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı*, 22.

⁴ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdülber en-Nemerî, *Câmi'ü Beyâni'l-İlm*, thk. Ebû'l-Eşbâl ez-Zehîrî (Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1415/1994), 1/197.

hadis kitaplarında yer almayı veya herhangi bir kaynağına ulaşılamaması eser açısından bir eksiklik doğurmakla birlikte yeni çalışmalar için kapı aralayacak bir problematiktir.

Yüceer, tahrîc işlemine rivayetin tespiti ile başlarken senedin problemleri râvilerini belirledikten sonra onlara dair cerh-ta'dîl uzmanlarının görüşlerini incelemekte ve bu doğrultuda tercihler yapmaktadır. Ayrıca rivayetin mütâbî veya şahitleri varsa onlara da temas etmekte ve münekkitlerin hadislerle ilgili kanaatlerine de işaret etmektedir. Makbul kategorisine giren hadisler, tahrîc açısından arka plan verisi olarak kullanılırken merdud rivayetler etrafında okuyucuyu tatmin edecek malumatlar, metin içinde veya dipnotta belirtilmiştir. Bazı rivayetlerin tahrîc bilgileri dipnotlarda bazen ana metinde verilmesi ikinci bölüme dair eleştiri unsuru olarak zikredilebilir. Rivayetler hakkında teknik malumatların tümünün dipnotta verilmesi eseri daha rafine kılabilirdi. Bununla birlikte teknoloji ve imkanların geldiği nokta göz önünde bulundurulduğunda tahrîc çalışmalarının tez haline getirilmesi, her geçen gün tartışılmaya devam etmektedir. Problematik kurgunun ana sorularının geçerliliği veya doğurduğu sonuçlar, sentez yapma imkanını ne kadar vermektedir? Bu durum emek mahsulü çalışmanın ikinci bölümü için sorgulanması gereken yönünü oluşturmaktadır. Bir yönüyle 4400 rivayetin incelenmesinin gerektirdiği sorumluluk diğer yandan bu verilerin onda birinin temel hadis külliyyatında yer almamasının tespiti hadis bilim dalının ilgi alanının kapsamını ve araştırmacıların çalışma biçimini etkilemektedir. Buna ilaveten eserin ikinci bölümü, daha çok edebiyatçıların kullandığı problemleri rivayetleri tahlile konu ettiğinden dolayı tenkitli neşir yapan araştırmacılar için önemli veriler sunmaktadır. Tez sürecinde incelenen rivayetlerin makbul olanlarının da yer aldığı genel tablo, hacim düşünüldüğü için kitap formatında yer almayı eserin bütünlüğünü bozmasa da bir eksiklik. Yüceer'in ikinci bölüm sonunda rivayetlerin sıhhat durumuna dair verdiği istatistik bilgileri, Osmanlı döneminin hadis kullanımı hakkında genel bir fikir vermektedir. Rivayetlerin Kütüb-i Tis'a kaynakları ile sıhhat durumlarına göre hem eser hem de asırlara göre dağılımının ortaya çıkartıldığı ve bir değerlendirme ile yorumlandığı görülmektedir. Ancak verilen bu bilgilerin ifade

ettiği sonuçlar nedir, sorusu cevaplanabilmiş değildir. Örneğin on altıncı asır manzum kırk hadislerde yer alan 1322 rivayetten 750 makbul, 250 zayıf, 120 mevzu, 30 selefin sözü ve 172 bulunamayan metnin olmasının nasıl anlaşılması gerektiği tartışılması gereken önemli bir problematiktir. Tümevarım yönteminin kullanılarak elde edilen bu sonuçların tümden gelim yöntemiyle analiz edilmesi tahrîc sonucu oluşan istatistik verilerin ifade ettiği anlamı göstermek açısından değerlidir.

Üçüncü bölümde daha çok manzum hadis edebiyatının muhtevasını ele alan konuların öne çıktığı, makbul veya merdud kabul edilen rivayetlerin derinlemesine incelendiği aynı zamanda rivayetler arasında anlam bakımından ilişki ağlarının tespit edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda yazar, manzum eserlerin oluşum süreçlerinde ve rivayet seçimlerinde müelliflerin ne derece özgün olduklarını sorgulamaktadır. Her bir eser kendi içinde tasniflere tabi tutulmuş birinci bölümde ontolojik açıdan ele alınan eserler bu bölümde epistemik bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre manzum hadis metin müellifleri, rivayetleri eserlerine alırken genellikle önceki müelliflerin izlerini takip ederek önceki dönemlere bağlı kalmışlardır. Abdurahaman Câmî, Kemalpaşa-zâde gibi şahsiyetlerin etkilerinin yanı sıra Buhârî, Müslim, Begavî ve Hakîm et-Tebrizî gibi Sahîhayn ve etrafında yapılan çalışmaların belirleyici rolü de tespit edilen diğer hususlardandır. Aynı şekilde Süyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inin de pek çok eserin başvuru kaynağı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Yüceer, tercih noktasında pek çok eserde karşılık bulan ve zamanla manzum metinlerin odak rivayetleri haline gelen rivayetleri tespit etmiş ve nazma aktarım süreçlerini, örnek metinler etrafında tahlil etmiştir.

Esasında kurgusu disiplinler arası formasyon ile şekillenen çalışmanın üçüncü bölümünde hadis şerh geleneğinin manzum dinî metinlere katkısı ve aksi şekilde şairlerin de rivayetlere yükledikleri anlam özelinde şerh geleneğine etkileri ön plandadır. Bunun tabii bir neticesi olarak nakledilen metinlerin tercih noktasında müellifin vermek istediği mesaj ve sosyal-zihinsel etkileşimler hadislerin sıhhat durumlarının önüne geçmiştir. Yani aynı konu ve amaç doğrultusunda tercüme/şerh edilen rivayetlere

yüklenilen anlam sıhhat kaygısı güdülmeksizin tertip edilmiştir. Bu veriye ek olarak makbul ve merdud rivayetlerin konu dağılımında büyük oranda benzerliklerin varlığı da dikkat çekmektedir. Yüceer'in yaptığı tasnife göre Allah-kul ilişkisi, ahlak, din, fıkıh-ibadet, iman, peygamber, Kur'ân-ilim ve sosyal hayata dair 28 farklı konuda rivayetlerin tercih edildiği görülürken bu metinlerin ekseriyeti ahlaki değerler odaklıdır.

Yüceer, incelemesi yapılan eserlerde konu dağılımını önce sayısal olarak aktarmış daha sonra rivayetlerin aktarımında müelliflerin diğer ilim dallarından ne ölçüde yararlandıkları, rivayet kullanımında siyasi ve toplumsal kaygılarının ne derecede etkili olduğu gibi etkenleri de prototip örnekler özelinde tahlil etmiştir. Manzum hadis edebiyatında hikmetli sözlerin kullanımı ve Şii kaynaklarda yer alan rivayetlere dair analizler ise hadis haline getirilmiş metinlerin manzumelere etkisini göstermesi bakımından önem arz ederken bu minvalde yapılacak çalışmalara da ışık tutacak niteliktedir. Eserde incelenen rivayetlerden 964 zayıf, 336 mevzu, 75 rivayetin önceki dönemlerde yaşamış âlim, şair veya filozofların sözlerinden oluştuğu tespitindeki 75 rakamı ile 378 rivayetin hiçbir kaynakta bulunmadığının belirtilmesi yaklaşık 450 rivayete dair yeni araştırmalara kapı aralar niteliktedir. Bu doğrultuda hicri 9. asırdan sonra telif edilen çalışmalar etrafında yapılan araştırmada 378 rivayete hiçbir eserde ulaşılabilmesi eserin veri analizinde eksiklik meydana getirecek düzeydedir. Ayrıca kitabın tez şeklinde eser bazı rivayetlerin Ek olarak sunulduğu kapsamlı tabloya hacim düşünülerek eserde yer verilmemiştir ki bu da makbul rivayetlerin analizine dair bir eksiklik meydana getirebilir.

Osmanlı döneminde telif veya tercüme 76 manzum eserde tekrarlarıyla birlikte 4417 rivayetin incelendiği eserde tespit ve tahlil bakımından konu bütünlüğüne riayet edildiği dikkat çekerken dilin akıcı ve akademik bir üslupla kullanıldığı ayrıca tablo ve istatistiklerden açıklayıcı nitelikte istifade edildiği ve disiplinler arası ilişki ağlarının göz önünde tutulduğu müşahede edilmektedir.

Kaynakça

- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. bn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *Câmi'ü Beyâni'l-İlm*. thk. Ebû'l-Eşbâl ez-Zehîrî. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzi, 1415/1994.
- Yüceer, Mustafa. *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Yüceer, Mustafa. "Hadis İlmi Açısından 'Men Hafıza' Rivâyeti ve Manzum Kırk Hadis Geleneğine Tesiri". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2020), 931-970.

